

Vergaderjaar 2005–2006

22 112

Nieuwe Commissievoorstellen en initiatieven van de lidstaten van de Europese Unie

Nr. 409

VERSLAG VAN EEN NOTAOVERLEG

Vastgesteld 8 december 2005

De vaste commissie voor Europese Zaken¹ heeft op 5 december 2005 overleg gevoerd met staatssecretaris Nicolai van Buitenlandse Zaken over **Wetgevings- en werkprogramma van de Europese Commissie voor 2006**.

Van het overleg brengt de commissie bijgaand stenografisch verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Europese Zaken,
Van Heteren

De waarnemend griffier van de vaste commissie voor Europese Zaken,
Gerards

¹ Samenstelling:

Leden: Dijkema (PvdA), De Haan (CDA), Koenders (PvdA), Atsma (CDA), Karimi (GroenLinks), Timmermans (PvdA), Van Bommel (SP), Albayrak (PvdA), Van der Staaij (SGP), Waalkens (PvdA), Weekers (VVD), Balemans (VVD), Van Baalen (VVD), Van Winsen (CDA), Van den Brink (LPF), Herben (LPF), Duyvendak (GroenLinks), Van Velzen (SP), De Nerée tot Babberich (CDA), Van Heteren (PvdA), voorzitter, Van Dijk (CDA), Dubbelboer (PvdA), Van der Laan (D66), Hirsi Ali (VVD), Brinkel (CDA), Szabó (VVD) en Jonker (CDA).

Piv. leden: Kruijssen (PvdA), Hessels (CDA), Leerdam (PvdA), Çörüz (CDA), Halsema (GroenLinks), Bussemaker (PvdA), De Wit (SP), Eijssink (PvdA), Rouvoet (ChristenUnie), Douma (PvdA), Wilders (Groep Wilders), Veenendaal (VVD), Algra (CDA), Varela (LPF), Van As (LPF), Vos (GroenLinks), Vergeer (SP), Ormel (CDA), Duivesteyn (PvdA), Buijs (CDA), Fierens (PvdA), Dittrich (D66), Van Schijndel (VVD), Ferrier (CDA), Dezentjé Hamming (VVD) en Spies (CDA).

Stenografisch verslag van een notaoverleg van de vaste commissie voor Europese Zaken

Maandag 5 december 2005

Aanvang 13.00 uur

Voorzitter: Van Heteren

Aanwezig zijn 5 leden der Kamer, te weten:

Van Heteren, Van Baalen, Van Dijk, Van der Laan en Timmermans,

en de heer Nicolai, staatssecretaris voor Europese Zaken.

Aan de orde is:

- **brief van de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken d.d. 23 november 2005 over Werkprogramma van de Europese Commissie voor 2006;**
- **de brief van de regering met een appreciatie van het wetgevings- en werkprogramma van de Europese Commissie.**

De heer **Van Dijk** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Dit is de tweede maal dat wij het werkprogramma van de Europese Commissie bespreken. De eerste keer was nog geen halfjaar geleden, toen wij vlak voor het referendum ook met elkaar van gedachten mochten wisselen, toen over het werkprogramma 2005. Ik hoop dat het al beter gaat dan de eerste keer. Als ik zo de zaal inkijk zijn wij in ieder geval met meer personen. Het is belangrijk dat wij een handiger document van het kabinet hebben gekregen, waarin een appreciatie is gegeven hoe de Nederlandse regering aankijkt tegen het werkprogramma van de Europese Commissie.

De reactie van het kabinet is voor ons een goede hulp. Zij biedt een goed overzicht van hetgeen naar de mening van het kabinet veel aandacht moet krijgen, dan wel waarvan het kabinet verwacht dat er nog wel eens wat problemen zouden kunnen zijn met subsidiariteit dan wel proportionaliteit. Wij hebben er enkele vragen bij, maar daar komen wij straks nog wel op terug.

De fractie van het CDA vindt subsidiariteit al lange tijd een belangrijk thema, om te bepalen of iets op Europees niveau moet worden besproken dan wel aan het nationale niveau voorbehouden moet blijven. Dat vinden wij niet sinds 2 juni 2005, maar wij vinden het al veel langer. Wij zijn blij dat de COSAC, het overleg van de nationale parlementen binnen de Europese Unie, meer werk wil gaan maken van de subsidiariteitstoets, waarmee zij eigenlijk al sinds het Verdrag van Amsterdam aan het werk kon gaan. Wij zijn blij dat nu een praktische en pragmatische werkwijze is gekozen, om te

kijken hoe wij dat in het jaar 2006 bij de kop zouden kunnen pakken, met een stuk of tien, misschien vijftien, voorstellen die wij op Europees niveau willen gaan bespreken. Wij zullen later nog met elkaar van gedachten wisselen over de manier waarop wij dat in de Kamer zullen doen.

Niet alleen het begrip subsidiariteit is van belang, ook het begrip proportionaliteit. Wij moeten vooral nagaan of richtlijnen weer richtlijnen zijn. Dat betekent dat een richtlijn niet bijna het karakter van een verordening moet krijgen, maar dat wij ook moeten nagaan of de mate van regelgeving en het instrument dat wordt gekozen op Europees niveau wel in overeenstemming zijn met het probleem dat wij proberen op te lossen. Met andere woorden, creëren wij niet een nieuw probleem door de keuze van een bepaald instrument?

Ik kom straks nog terug op de criteria die wij zouden willen aanleggen om subsidiariteit te meten. Wij zouden, in de eerste plaats, echter graag van het kabinet horen op grond waarvan het bepaalt of iets de subsidiariteitscriteria doorstaat of niet. In de BNC-fiches geeft het kabinet aan of er problemen zijn met de subsidiariteit, maar welke criteria het daarvoor gebruikt, is ons niet helemaal helder.

Een tweede punt is dat wij straks tot een subsidiariteitstoets zullen komen, maar dat, als het kabinet van mening is dat iets niet op Europees niveau thuis hoort of mag horen, maar op basis van subsidiariteit en proportionaliteit aan het nationale niveau voorbehouden zou moeten blijven, het kabinet iets moet doen met het standpunt van de Kamer. Wij zullen zo'n mening niet alleen aan andere nationale parlementen doorzenden en niet alleen aan de Europese Commissie, maar wij zullen het ook aan de Nederlandse regering laten weten. Gaat zij dan ook – dat verwachten wij eerlijk gezegd – in de Raad aangeven dat zij een serieus probleem heeft, omdat haar parlement vindt dat de desbetreffende kwestie niet op Europees niveau behandeld zou moeten worden? De subsidiariteitstoets is, ten derde, wat ons betreft het begin van een proces waarin de Kamer steeds meer controle op de regering wil uitoefenen, ook als het over Europese regelgeving gaat. Hoe kan het kabinet ervoor zorgen dat wij die controlerende taak beter vervullen? Op welke manier kunnen wij ervoor zorgen dat het kabinet ons meer informatie verstrekt over datgene wat er op dat moment op Europees niveau speelt? Wij ontvangen de BNC-fiches en de geannoteerde raadsagenda's. Die agenda's ontvangen wij overigens steeds betrekkelijk

laat. Op welke wijze kan het kabinet ervoor zorgen dat wij ten aanzien van dossiers in Brussel veel eerder onze controlerende taak kunnen uitvoeren?

Ik heb het volledige werkprogramma van de Europese Commissie doorgenomen, evenals de Staat van de Unie. Daarbij is mij opgevallen dat wij weten wat de nieuwe voorstellen van de Commissie zijn. Tevens is ons duidelijk welke BNC-fiches zijn uitgebracht. Ons is echter niet bekend wat er met de voorstellen van vorig jaar of die van het jaar daarvoor is gebeurd. Ik weet bijvoorbeeld niet wat de stand van zaken is ten aanzien van de Richtlijn uitzendarbeid. Wij worden redelijk goed op de hoogte gehouden van de dienstenrichtlijn, maar desalniettemin geldt ook daarvoor dat wij niet weten wat de precieze gang van zaken is. Wij hebben behoefte aan meer informatie op dat terrein om wat dat betreft onze invloed te laten gelden en om onze controlerende taak te blijven uitvoeren. Daarom verzoeken wij het kabinet om bijvoorbeeld in de Staat van de Unie een bijlage op te nemen met een overzicht van de stand van zaken van dat moment. Het is dan niet meer dan het jaarlijks verstrekken van een overzicht, maar dan weten wij in ieder geval hoe het er op dat moment voorstaat. Wij weten dan wat er op dat moment in de pijplijn zit en wat er is gedaan. Ons is een werkprogramma aangeboden, maar dat is niet het enige. Er is namelijk ook een werkprogramma van 29 pagina's waarin allerlei andere voorstellen staan. Ik doel bijvoorbeeld op het voorstel om een stabilisatie-overeenkomst met Albanië te sluiten. Ook ten aanzien van Kroatië zijn in dat document voorstellen opgenomen. Die staan echter niet in het officiële werkprogramma. Hoe moet ik met dat werkprogramma omgaan? Is dat een verborgen programma dat nog ergens ligt en dat plotseling als een duveltje uit een doosje naar voren kan komen, of is het min of meer een officieel werkprogramma?

Het is onmogelijk om een grensoverschrijdend probleem louter met nationale maatregelen op te lossen. De problemen op het terrein van het milieu kunnen als de meest bekende voorbeelden worden beschouwd. De milieuproblematiek stopt niet bij de landsgrens. Wij kunnen ons dan ook voorstellen dat er wat dat betreft op Europees niveau enkele maatregelen worden genomen. Ook daarvoor geldt dat de proportionaliteit niet uit het oog mag worden verloren. Er zijn ook problemen die alleen met Europese regelgeving kunnen worden opgelost. Ik noem de problematiek van de Europese ondernemingsraden als voorbeeld. Als alleen Nederland een voorstel deed voor een Europese ondernemingsraad, zou dat geen werking hebben in de rest van Europa. Een ander criterium kan zijn dat alleen maatregelen op Europees niveau worden genomen om de negatieve gevolgen van andere Europese richtlijnen te ondervangen. Ik noem de totstandkoming van de interne markt als voorbeeld, evenals het verdwijnen van de grenscontroles, waardoor grote groepen douanepersoneel overbodig werden. Het was mogelijk geweest om op Europees niveau een omscholingsprogramma voor hen op poten te zetten. Indertijd waren wij daarvan al voorstander.

Bij enkele voorstellen plaatsen wij vraagtekens. Wij hebben twijfels op het punt van de subsidiariteit. Bepaalde onderwerpen zijn zo gevoelig dat het belangrijk is om voor een subsidiariteitstoets te kiezen. Wij zeggen niet dat bepaalde voorstellen niet aan de criteria voldoen, maar wij zijn van mening dat er een extra

bewijs op tafel moet komen. Een voorbeeld hiervan is de interne markt voor de hypotheeken; wij weten dat dit een zo gevoelig terrein is dat wij heel goed willen weten hoe het allemaal precies in elkaar zit. Een ander voorbeeld is de drugsstrategie en de betrokkenheid van maatschappelijke organisaties. Wij vragen ons af of dit nu zaken zijn die op Europees niveau geregeld zouden moeten worden. Hetzelfde geldt voor het gebruik van alcohol en de schade die daardoor zou ontstaan. En zo zijn er meer onderwerpen waarbij wij vraagtekens zetten en die wij aan een subsidiariteitstoets zouden willen onderwerpen. Wat ons betreft, is deze toets een belangrijk instrument om te bewerkstelligen dat de betrokkenheid van de nationale parlementen bij Europese regelgeving meer handen en voeten krijgt en dat de mensen er veel nauwer bij betrokken geraken.

De heer **Timmermans** (PvdA): Voorzitter. Wij praten vandaag over Europa, dus het is weer dringen in de zaal en op de publieke tribune ... De geringe belangstelling voor deze vergadering neemt niet weg dat het om een belangrijke discussie gaat, maar het is een wat vreemde eend in de bijt. Zeker bij het bespreken van het werkprogramma van de Commissie is er niet a priori een controverse tussen Kamer en kabinet. Wij staan hierbij aan dezelfde kant, kabinet en Kamer hebben er, elk op basis van zijn eigen verantwoordelijkheid, beide belang bij om zo snel mogelijk inzicht te krijgen in de plannen van de Commissie. Dit betekent dat deze discussie heel anders verloopt dan wanneer wij iets zouden moeten uitknokken. Dit zorgt ervoor dat de aandacht voor dit onderwerp onder de maat is. Ik meen dat het Churchill was die zei: If you want a crowd, start a fight. Tja, hierover hoeft je niet te vechten, kabinet en Kamer hebben hierbij de verantwoordelijkheid om een zorgvuldige analyse te maken, het belang van Nederland in kaart te brengen en daarnaar te handelen.

Ook op een ander vlak staan woordvoerders en staatssecretaris vanmiddag aan dezelfde kant, namelijk de kant van degenen die dagelijks bezig zijn met Europese vraagstukken. Ook daarin hebben wij een andere verantwoordelijkheid dan bij normale processen. Kan de staatssecretaris aangeven hoe hij de vakministers op dit punt aanstuurt of hen althans stimuleert om hun verantwoordelijkheid te nemen? Daar kunnen wij misschien iets van leren, want ik zeg in alle eerlijkheid dat het ons zeer veel moeite kost om de woordvoerders op de verschillende deelterreinen en de vakcommissies in de Kamer te motiveren om serieus met dit onderwerp om te gaan. Het is leuk en aardig dat wij als Europa-woordvoerders een keer per jaar of misschien wat vaker over het werkprogramma van de Commissie spreken, maar dit is zinloos als het niet leidt tot eenzelfde proces in de vakcommissies. Ook voor het kabinet geldt dat het zinloos is als het niet leidt tot politieke aandacht van de ministers die over een bepaald onderwerp gaan. Ik vind het een zeer belangrijke conclusie uit het rapport van de Raad van State dat het vertegenwoordigen van het belang van Nederland in Europa heel vaak te lang wordt overgelaten aan de zeer deskundige en bewaamde ambtenaren op de vakdepartementen die iets van Europa weten, maar dat er in een veel te laat stadium politiek gestuurd wordt. Dit is net zo goed een probleem van de staatssecretaris als van ons, dus misschien is het een goed idee om gezamenlijk naar oplossingen te zoeken.

Wellicht biedt het werkprogramma van de Commissie hiervoor een aanknopingspunt.

Een woord van dank aan de staatssecretaris voor de brief van 2 december met in een bijlage de kabinetsreactie op het wetgevingsprogramma van de Commissie. Dit is een goede analyse. Kennelijk moest die in haast worden gemaakt, maar dat laat onverlet dat het een goede analyse is, waarvan ik de prioriteiten deel. Ik was tot dezelfde prioriteiten gekomen bij het lezen van het werkprogramma. Dit onderstreept dat wij aan dezelfde kant staan bij het identificeren en uitwerken van de Nederlandse belangen. Met collega Van Dijk zeg ik dat niet voldoende zichtbaar wordt wat er al in de pijplijn zit, wat al eerder in een werkprogramma heeft gestaan en is ingediend, maar wat nu ergens circuleert. Het is net alsof je je kinderen aflevert onderaan Thunder Mountain in Disneyworld. Zij schieten weg een attractie in en je kunt ze aan de andere kant ophalen. Je moet afwachten hoe zij eruit komen, maar ondertussen zie je ze niet. Dat lijkt nu aan de hand te zijn met een aantal van de voorstellen van de commissie. Het zijn niet de minste voorstellen. Het gaat vooral om de voorstellen uit het Haagse programma, die van wezenlijk belang zijn voor en grote invloed kunnen hebben op de Nederlandse rechtsorde bij de bestrijding van terrorisme en criminaliteit over de grenzen heen. Het zijn zeer belangrijke en zeer vergaande voorstellen, waarvan de status van behandeling niet altijd even helder is.

Het is ook voor ons moeilijk om onze vakcollega's erop te attenderen wat er precies gaande is. Misschien zijn wij dan wel te laat. De heer Van Baalen schreef ooit: op tijd is te laat, als het om Europese wetgeving gaat en de behandeling daarvan. Misschien moeten wij niet alleen in zo'n uitstekende bijlage inzoomen op de nieuwe wetgevingsvoorstellen, maar ook een actualisering geven in welke ontwikkelingsfase een aantal eerder door de Kamer als belangrijk aangemerkte voorstellen zich bevindt en hoe wij daarop nog invloed kunnen uitoefenen. Het bewaken van de voortgang van wat in eerdere jaren in gang is gezet is net zo belangrijk en misschien nog belangrijker dan alleen maar commentaar leveren op de nieuwe voorstellen in het werkprogramma. Misschien kunnen beide zaken hier procedureel worden gecombineerd. Dat zou het werk voor de staatssecretaris gemakkelijker kunnen maken in het stimuleren van zijn collega's in het kabinet. Het zal in ieder geval het werk voor ons gemakkelijker maken om de vakcommissies in de Kamer op deze punten aan het werk te krijgen en te houden.

De vraag, niet alleen aan het kabinet, maar ook aan de Kamer, is wel hoe wij dan omgaan met het verschil in voorstellen tussen de eerste pijler en de tweede en derde pijler. Bij de eerste pijlervoorstellen is de Kamer, wil zij invloed uitoefenen, gedwongen om nu al te zoeken naar coalities met parlementen die er hetzelfde over denken. De procedure is ook in de commissie-Van Dijk ter sprake gekomen. Benader andere nationale parlementen om te kijken wat er elders leeft en breng, al dan niet via een secretariaat in Brussel, in kaart of een substantieel aantal parlementen het met ons eens is. Dat proces is van groot belang, als je in de Raad bij de stemming een blokkerende minderheid nodig hebt. Nogmaals, ik ga uit van de huidige systematiek, die nog een aantal jaren blijft bestaan. Maar hoe moet ik dat nu zien, bijvoorbeeld bij derdepijleronderwerpen? Is het dan irrelevant wat andere parlementen vinden? Maakt uiteindelijk ieder parlement

zelf uit wat het doet: als wij nee zeggen, is het gewoon nee? Of is het toch ook interessant om in deze casus met andere parlementen contact te zoeken, zelfs als dat voor de stemverhoudingen niet zo noodzakelijk is, zodat het wel een rol kan spelen in de beïnvloeding van leden van de Raad bij de totstandkoming van besluiten? Het is dus voor een deel een vraag aan onszelf over de werkwijze van Nederland. Maar ik ben er ook in geïnteresseerd of het kabinet zich in de rug gesteund zal weten als de Kamer zou proberen andere zaken met collega-parlementen in gang te zetten, ook als er geen sprake is van een besluit bij gekwalificeerde meerderheid van stemmen.

De heer **Van Baalen** (VVD): Voorzitter. Ik zie dat de fracties van het CDA, de PvdA, de VVD en D66 bij dit overleg aanwezig zijn. Wat ook hun uitgangspunten zijn, dit zijn politieke partijen die Europa serieus nemen. Het verbaast mij dat hier die fracties niet aanwezig zijn die, als het woord Europa valt, vies gaan kijken. Wanneer de mogelijkheid er is om de regering te controleren, hier in algemene zin ten aanzien van het werkprogramma van de Europese Commissie, ontbreken dus die collega's, zoals dat zo vaak ook gebeurt bij overleggen die van een wat meer technische aard lijken te zijn. Die overleggen zijn niet technisch, maar politiek, maar enige dieptestudie is daar van belang. Ik vind het niet héél erg dat deze collega's ontbreken, want dat geeft mij de mogelijkheid om hen daarop aan te spreken als zij in algemene zin hun kritiek op de Europese integratie spuien.

De VVD vindt dat de lidstaten van de Europese Unie over een integrale beleidsautonomie beschikken, behalve op die terreinen waar de Unie op basis van de Europese verdragen expliciet handelingsbevoegd is verklaard. Deze visie leidt tot de conclusie dat de Europese Unie eerst dan kan optreden, wanneer er een expliciete rechtsgrondslag aanwezig is. En dan moet ook nog worden gezien hoe Europa moet optreden; dat is eigenlijk de proportionaliteitsvraag. Voor de VVD is Europees optreden geboden als een onderwerp grensoverschrijdend van aard is en Europese activiteit leidt tot meer efficiency en lagere kosten dan wanneer er in nationaal verband zou worden opgetreden. De noodzaak van Europees optreden en de intensiteit moeten dus steeds worden aangetoond. De subsidiariteitstoets en de proportionaliteitsvraag zijn voor de VVD van een politieke orde en minder van een technisch-juridische. De antwoorden op de subsidiariteits- en proportionaliteitsvragen liggen niet voor de eeuwigheid vast maar worden in het licht van de politieke activiteit gegeven. De titel van het werkprogramma van de Europese Commissie voor 2006 "Het Europese potentieel volledig benutten" lijkt mij daarom niet geheel juist gekozen, want het is de vraag of er een Europees potentieel is, en, zo ja, hoe dat moet worden benut. Terughoudendheid is van belang.

De VVD was voorstander van een Europees grondwettelijk verdrag, met name op basis van de subsidiariteitsdiscussie. Met het Nederlandse en het Franse nee is de Europese grondwet echter definitief van de baan. Indien de bestuurbaarheid van de Unie dat gebiedt, is het mogelijk het Verdrag van Nice op een beperkt aantal onderdelen aan te passen: de zogenaamde left-overs. Los hiervan hecht de VVD aan het separaat invoeren van het subsidiariteitsprotocol, omdat hiermee de rol van de nationale parlementen wordt versterkt. Zolang de

subsidiariteitstoets in EU-kader niet formeel is vastgelegd, zal de Tweede Kamer deze toets als het ware informeel moeten uitvoeren op basis van de procedure die ontworpen is door de gemengde commissie Subsidiariteit, in de wandelingen ook de commissie-Van Dijk genoemd. In COSAC-verband is de EU-wijde toepassing van deze toets aan de orde.

Is de regering bereid om de invoering van het subsidiariteitsprotocol in de EU te bevorderen en, zo ja, op welke wijze? Is de regering, zolang dat niet is gebeurd, bereid aan de informele subsidiariteitstoets mee te werken zoals die thans door de Kamer wordt voorzien? Is de regering bereid om haar optreden binnen de EU aan te passen aan Kamermeerderheden met betrekking tot subsidiariteit? Dat is van belang, want de VVD hecht eraan dat de regering de wens van een Kamermeerderheid ten volle uitvoert. In algemene zin wil de VVD een verplichte evaluatiebepaling in alle Europese wetgeving. Te denken valt aan een termijn van vijf jaar. Voorts wil de VVD een horizonclausule van vijftien tot twintig jaar. Deze lange termijn is noodzakelijk om te voorkomen dat de rechtszekerheid wordt aangetast er een wetgevingslawine van enorme omvang op de Unie en de lidstaten afkomt. Dit was voor de VVD-fractie de reden om de motie-Dittrich niet te steunen.

Voorzitter. Ik kom tot de verschillende onderdelen van het werkprogramma. Het eerste onderdeel betreft de welvaart. Voor de VVD betekent dit de verdere vervolmaking van de interne markt, waaronder de invoering van de Bolkesteinrichtlijn, zo ver als mogelijk, en handelsliberalisatie in WTO-kader. Dat betekent vooral deregulering op nationaal en Europees vlak, en modernisering van de Europese begroting. Dat betekent geen Europees belastingbeleid dat verdergaat dan heffingsgrondslagen, geen Europese politiek ten aanzien van de hypotheek-renteaftrek. De VVD wil dat Kamer en kabinet het witboek van de Commissie terzake fileren. Het moet tot op de bodem worden uitgezocht wat ermee bedoeld wordt. Vervolgens moet een standpunt worden bepaald. Solidariteit is het tweede punt in het werkprogramma. De VVD is, zoals bekend, een tegenstander van een Europees sociaal model buiten de directe kaders van de interne markt. Concurrentie op basis van sociale wetgeving en belastingwetgeving is direct in het voordeel van die landen die hun verzorgingsstaat aan de eisen van de tijd hebben aangepast, waaronder Nederland. Tevens is de VVD van mening dat de reguliere immigratie tot het domein van de lidstaten behoort. De problemen die aan vergrijzing zijn verbonden, vragen nationale maatregelen en zeker geen Europese immigratiepolitiek. Ik verwijs naar de inbreng van mijn fractie bij de justitiebegroting.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Het lijkt mij toch wel leuk om ook een beetje een debat te houden. De VVD en D66 verschillen al een tijdje van mening over dit punt. D66 wil wel een Europees immigratiebeleid. Nu zien wij dat lidstaten met elkaar aan het concurreren zijn – wie trekt de hoogste muren op en wie kan het het moeilijkste maken – maar wij weten allemaal dat de grenzen zo lek zijn als een mandje. Is het daarom toch niet beter om te gaan denken aan een gemeenschappelijk beleid waarin, op basis van wat de lidstaten willen, centraal bepaald wordt hoeveel mensen er worden toegelaten? Als zij goed geschoold zijn en zij hebben een baan geregeld,

moeten zij zich op een gegeven moment trouwens ook vrij binnen de Europese Unie kunnen bewegen.

De heer **Van Baalen** (VVD): Indien er uiteindelijk tot meerderheidsbesluitvorming gekomen zou worden, zou Nederland overstemd kunnen worden. De VVD wil dat echter niet zien ten aanzien van zoiets belangrijks als immigratie. Natuurlijk kun je afstemmen en kaders stellen, maar immigratie, zeker immigratie als een soort middel tegen de vergrijzing, is niet een punt dat de VVD op dit moment op Europees vlak wil regelen.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Dat is ongelooflijk naïef. Wij hebben nu een veto en kunnen ons eigen beleid bepalen zoals wij dat willen, maar de vraag is of het zo geweldig goed gaat in Nederland. Hebben wij precies in de smiezen wie hier allemaal binnenkomen en wie er weer weggaan? Dat is toch volstrekte onzin. Het is een illusie om te denken dat Nederland dit alleen kan doen.

De heer **Van Baalen** (VVD): Het is ook een illusie om te denken dat er onder de huidige omstandigheden in Europa voldoende eenheid is om een Europees beleid te voeren waar ook Nederland zich in kan vinden. Nogmaals, ik wil niet dat er een beleid komt waarbij Nederland overstemd kan worden ten aanzien van immigratie. Dat is gewoon een wens die wij niet hebben.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): De heer Van Baalen speelt een heel ouderwets spelletje. Hij doet net alsof er een soort Nederlands belang is dat tegenover het belang van andere lidstaten staat. In de Kamer hebben wij ook verschillende ideeën over migratie. Doe nou toch niet net alsof heel Nederland hetzelfde wil op dat gebied. Wij willen gewoon andere dingen. Wij gaan op dit punt dan ook samenwerken met progressieve krachten die hetzelfde willen als wij en u zult dat met anderen doen, maar doe niet net alsof Nederland hier één gemeenschappelijk belang heeft.

De heer **Van Baalen** (VVD): Er is in Nederland in ieder geval een regeringsbeleid dat op een meerderheid in de Kamer kan rekenen. Dat is voor mij van groot belang. Het is aan de kiezer om daarover in 2007, als dat het geval is, een oordeel uit te spreken. Een Europees immigratie- en/of asielbeleid staat veel verder van de burger af. Daar heeft Nederland als een van de 25 gewoon minder invloed op dan op het nationale beleid. Nogmaals, voorlopig ziet de VVD niets in een Europees beleid. Wij hopen trouwens dat D66, die ook partij in het kabinet is, ook het immigratie- en asielbeleid van de regering steunt. Dan hebben wij ook geen discussie in Europa waarin wij tegenover elkaar komen te staan.

De heer **Van Dijk** (CDA): De heer Van Baalen gaf net aan dat hij een voorstander is van een sociaal model, voor zover dat noodzakelijk is binnen een interne markt. Verder heeft hij geconstateerd dat, wanneer mensen legaal een van de EU-lidstaten binnenkomen, zij op dat moment ook vrije toegang moeten hebben tot de andere landen. Is het niet verstandig om op dat moment juist wel tot een Europees beleid te komen? Verder wil ik weten of de heer Van Baalen vanuit subsidiariteitsoverwegingen tegenstander is van een Europees immigratiebeleid of dat hij daartegen is omdat hij denkt dat hij zijn mening er op Europees niveau niet doorheen krijgt.

De heer **Van Baalen** (VVD): Indien Europa het VVD-beleid tot het zijne zou maken, zou er op de basis die de heer Van Dijk aangaf, voor mij nog wel over Europees beleid te spreken zijn. Dat heb ik in de discussie over het Europees grondwettelijk verdrag, waaraan ook de heer Timmermans, de heer Van Dijk en mevrouw Van der Laan hebben deelgenomen, steeds gezegd. Op dit moment zijn die termen volgens mij echter niet aanwezig en dus kies ik er vanuit politieke opportuniteit voor om het onder de gegeven omstandigheden niet te doen.

De heer **Van Dijk** (CDA): Concluderend: het is wat u betreft geen subsidiariteitsprobleem, maar meer een opportunistisch standpunt.

De heer **Van Baalen** (VVD): Ik heb al aan het begin van mijn inbreng aangegeven dat je politiek moet kijken naar subsidiariteit en de vraag hoe intensief je moet reguleren. Als in de Europese verdragen bijvoorbeeld staat dat de Europese Unie mag optreden, houdt dat niet in dat de Europese Unie ook moet optreden. Dat is een politieke beoordeling.

De heer **Timmermans** (PvdA): Voorzitter. Ik wil de heer Van Baalen bijvallen. Hij geeft een kwalificatie van de subsidiariteitstoets. Dat is geen mechanische, administratieve toets waaruit blijkt of iets op Europees niveau of op nationaal niveau moet plaatsvinden. Het oordeel of iets Europees behandeld moet worden of niet, is in hoge mate een politiek oordeel. Dat oordeel valt voor mijn fractie anders uit dan voor de fractie van de heer Van Baalen. Daarover voeren wij in deze Kamer een discussie. De voorstellen van de Commissie en de beoordeling van het kabinet dienen daartoe. Als het een puur procedurele zaak is, laat ik het liever aan ambtenaren over. Dan heeft het geen zin om daar een politiek debat over te voeren. Als ik de commissie-Van Dijk bezig zag, dacht ik eerlijk gezegd ook af en toe dat men zich erg met procedures bezighield.

De heer **Van Baalen** (VVD): Omdat de heer Timmermans heeft gesteld dat hij het met mij eens is, ben ik het ook met hem eens.

Ik ga in op een ander onderwerp, verrat onder het kopje solidariteit. Dit is het beleidsterrein van milieu en energie, met daarbinnen de klimaatsverandering. De VVD is ervoor om de nadruk op duurzaamheid te verleggen naar een gegarandeerde energievoorziening via diversificatie. Er dient een Europese energiestrategie te komen, waarvan de optie van kernenergie deel uitmaakt. Zaken zoals bodem- en grondwaterbescherming zijn in de visie van de VVD niet grensoverschrijdend, of maar in beperkte mate. Deze dienen dus nationaal te worden aangepakt.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Dat de VVD voorstander is van kernenergie, weten wij. Waarom zou Europa zich daarmee moeten bemoeien? Kan Europa zich niet beter richten op een grote energiestrategie en het aan elke lidstaat zelf overlaten in hoeverre zij met kernenergie aan de slag willen gaan?

De heer **Van Baalen** (VVD): Daarom heb ik die optie benadrukt. Ik vind niet dat Europa ons moet opleggen om wel of niet kernenergie te gebruiken. Dat zullen wij in hoge mate zelf moeten bepalen. Ik vind het wel goed dat

in de Europese energiestrategie kernenergie is opgenomen; dan is het aan Nederland om daar een conclusie aan te verbinden. Op dat gebied zijn mevrouw Van der Laan en ik het eens.

Voorzitter. Nederland mag niet op slot door Brusselse regels. Dat zijn trouwens regels waaraan Nederlandse bewindslieden altijd hebben meegewerkt. Ik noem bijvoorbeeld de Habitatrichtlijn. Ook als Europese regels in beginsel geboden zijn, dient rekening gehouden te worden met lokale omstandigheden. Dit betekent dat de VVD tegen de verdere aanscherping van de luchtkwaliteitsnormen is zolang niet duidelijk is dat Nederland de huidige normen redelijkerwijs kan toepassen. De Kamer heeft overigens over dit onderwerp onlangs een motie aangenomen.

Veiligheid. Voor de VVD staat vast dat de bestrijding van het internationaal terrorisme een integrale aanpak op nationaal, Europees en internationaal niveau vereist. De bewaking van de buitengrenzen van de EU heeft daarbij voor de VVD een hoge prioriteit. Tevens ziet de VVD een belangrijke rol voor de EU weggelegd op het gebied van internationale bestrijding van ziektes, bijvoorbeeld SARS, vogelgriep etc.. Elk voorstel zal in dit kader per geval moeten worden getoetst op basis van subsidiariteit en proportionaliteit.

Dan de mondiale rol van de EU, nummer vier in het werkprogramma van de Commissie. De VVD is een voorstander van een uitbreiding van de Unie. Zij zal hierbij de gereedheid van de daarvoor in aanmerking komende landen op basis van de Kopenhagencriteria beoordelen. De VVD is in dit kader voorstander van de ratificatie van het toetredingsverdrag met Bulgarije en Roemenië, omdat daarin de vrijwaringsmaatregelen zijn vervat die verstoring van de werking van de Europese Unie voorkomen. Buiten de huidige kandidaat-lidstaten, zijnde Bulgarije, Roemenië, Kroatië en Turkije, is de VVD zeer terughoudend ten aanzien van het aanvaarden van nieuwe kandidaten. De EU moet niet aan imperial overstretch, om Paul Kennedy te citeren, ten onder gaan. Heeft de regering reeds een positie ten aanzien van de eventuele kandidaat-status van Macedonië ingenomen? In internationale context is de VVD een voorstander van een actieve behartiging van de belangen van de Unie. Hierbij noem ik handelsliberalisatie in WTO-kader, transatlantische samenwerking, zowel binnen als buiten de NAVO, en een hechte samenwerking met de bureaus van de Europese Unie. De Europese ontwikkelingssamenwerking dient vooral onderdeel van het Europese WTO-beleid te zijn. Wie de honger in de wereld wil bestrijden, doet er goed aan om blokkades van genetisch gemodificeerde gewassen op te heffen en de Europese markt open te stellen voor producten uit landen van de Derde Wereld.

Voor de VVD zou het werkprogramma van de Europese Commissie beter anders kunnen heten: "Naar een Europa van de toegevoegde waarde". Daar gaat het om. Het gaat er niet om, het Europees potentieel ten volle te benutten.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Voorzitter. In 2002 heb ik een artikel geschreven in de Internationale Spectator met als titel "Het democratisch gat van Europa ligt in Den Haag". Ik heb dat artikel er nog eens op nageslagen en moest aan de ene kant constateren dat veel van wat ik schreef helaas nog steeds relevant is. Aan de andere kant kan ik echter zeggen dat sinds ik lid van de Tweede

Kamer ben geworden er veel zaken ten goede zijn veranderd.

De heer **Timmermans** (PvdA): Is er een causale relatie?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Dat valt niet uit te sluiten. Ik stel een feit vast. De Kamer maakt regelmaat gebruik van haar recht om instemming te onthouden bij de JBZ-raad. Wij hebben pittige debatten gehad over de dataretentie en andere Europese aangelegenheden waarbij de Kamer in nauwe samenwerking met de Europese collega's serieus werk heeft gemaakt van haar controlefunctie. Er is sinds kort een kamerbrede Europese nieuwsbrief, er zit een vertegenwoordiger van de Staten-Generaal in Brussel en er is een projectmanager voor een betere controle op Europa.

Als pro-Europa-partij is D66 zeer tevreden over het debat dat nu voor de tweede keer over het werkprogramma wordt gehouden. Maar ondanks al die belangrijke stappen vooruit is er nog ongelooflijk veel werk aan de winkel. Het parlement zal een veel actievere rol moeten gaan spelen met betrekking tot de nieuwe regelgeving uit Brussel.

Ik had gehoopt dat het referendum over de Europese grondwet een wake up call was geweest en dat wij het wat breder had kunnen trekken dan de usual suspects. Vanochtend heb ik mijn tekst geschreven en toen wist ik het al: Hans, Jan Jacob, Frans en Lousewies. Jammer genoeg zijn niet meer Kamerleden present.

Het overleg van vandaag zal helpen om te bepalen welke voorgenomen wet- en regelgeving onderworpen moet worden aan de subsidiariteitstoets. Voor ons is echter ook belangrijk om vast te stellen welke dossiers actiever gevolgd moeten worden door kabinet en Kamer. De Kamer dient veel eerder in actie te komen. D66 stelt dan ook voor om te gaan experimenteren met het aanstellen van rapporteurs. Dat zou een Kamerlid kunnen zijn dat een Europees dossier langere tijd gaat volgen en collega's attendeert op nieuwe ontwikkelingen. In het Franse parlement is bijvoorbeeld een rapporteur benoemd voor de dienstrechtlijn. Die rapporteur is trouwens met alle egards ontvangen in Brussel. Hij houdt de ontwikkelingen van het dossier in de gaten en bericht hierover aan zijn parlement. De ervaringen hiermee in Frankrijk zijn zeer positief. Is het niet een idee om dit analoog aan het Franse model ook in het Nederlandse parlement in te voeren? Dit is vanzelfsprekend een vraag aan de collega's en niet aan het kabinet.

De heer **Van Dijk** (CDA): Dit voorstel doet u niet voor het eerst, maar er zitten nogal wat haken en ogen aan. Wij zijn niet gewend om te werken met rapporteurs die voorstellen komen verdedigen, zoals in het Europees Parlement gebruikelijk is. Hoe denkt u de daaraan verbonden praktische problemen op te lossen?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Het Presidium heeft er al in toegestemd dat de Kamer mag experimenteren met rapporteurs. Het is ook al formeel – de subsidiariteitscommissie – en formeel – de kwestie van de kinderonvoering – gebeurd. Ik heb een lijst van zaken opgesteld die naar mijn mening beter in de gaten moeten worden gehouden. Te denken valt aan de voorstellen voor de interne postmarkt en voorstellen op het gebied van de belastingen. Iemand van ons zou een van die dossiers beter kunnen gaan volgen. Hij of zij zou

ook de brieven moeten krijgen die wij krijgen van de diverse belangengroeperingen. Die persoon kan contact onderhouden met de Eerste Kamer, de Europese Commissie, de regering en de betreffende ambtenaren en zou afkomstig moeten zijn uit de desbetreffende vakcommissie. Dat er een rapporteur is, mag niet betekenen dat anderen zich er niet meer tegenaan bemoeien. Er zullen altijd verschillende politieke meningen zijn over een onderwerp, waarover op een bepaald moment inhoudelijk zal worden gesproken. Het instellen van zo'n rapporteur is geen doel op zich maar een middel om ervoor te zorgen dat wij ons als Kamer regelmatig bezighouden met de inhoud, zodat wij niet zoals de kinderen van de heer Timmermans aan het begin van Thunder Mountain staan en niet weten wat er aan het einde gebeurt. Af en toe moeten wij het dak open trekken en bezien waar wij in het proces zitten. Die rapporteur heeft een "belfunctie".

De heer **Van Dijk** (CDA): Ik heb ervaring met het rapporteurschap; niet in het kader van die commissie over subsidiariteit maar omtrent de implementatie van regelgeving. Het bleek dat er ontzettend veel problemen zijn rond de praktische inbedding. Het is prima als dit idee door het Presidium nader wordt uitgewerkt, maar laten wij dat eerst afwachten.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Het is belangrijk om te bekijken wat wel en niet werkt. Laten wij daarom experimenteren en er in elke commissie een of twee aanstellen. Indien wij dat als vaste commissie voor Europese Zaken niet aanjagen, zal er niets van komen. Dan staan wij hier volgend jaar weer met zijn vieren en is er in de tussentijd heel weinig veranderd. Ik sta natuurlijk open voor elk idee dat dit kan helpen voorkomen.

De heer **Timmermans** (PvdA): Het voorstel van mevrouw Van der Laan is sympathiek; het is ook niet nieuw. Indien deze Kamer wacht tot de rest van Europa zijn werkwijze aan ons aanpast, kunnen wij nog heel lang wachten. Daarom is het verstandig om je als Hollandse koopman aan te passen aan de omstandigheden en er het beste uit te halen. Een rapporteurschap kan daarin passen. Ervaringen in het buitenland leren echter dat een rapporteur pas iets voorstelt als hij namens de Kamer spreekt en een rapport uitbrengt waarover de Kamer zich moet uitspreken. Indien zo'n rapporteur slechts als postbus fungeert en niet namens de Kamer een visie kan uitdragen, wordt het helemaal niets.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): De heer Timmermans identificeert het kernprobleem is bij het uitwerken van dat rapporteurschap; ik ben trouwens zeer verheugd over zijn positieve reactie. Wij moeten er inderdaad over nadenken of de rapporteur als taak meekrijgt om een Kamermeerderheid achter zijn of haar voorstel te krijgen. Dit betekent wel dat men breder moeten gaan denken, buiten de normale vastgeroeste patronen, omdat er een traditie is van een regeringscoalitie en een oppositie. De rapporteur zou ook een alarmfunctie kunnen krijgen: er is nu een eerste lezing geweest in het Europees Parlement, het is belangrijk dat wij er in de Kamer nog een keer over spreken. Wat zou de meerwaarde zijn voor een Kamerlid om deze taak op zich te nemen? Hij of zij wordt natuurlijk gebeld door de Volkskrant en Nova en wordt

gezien als de expert; dat kan ertegenover staan. Het is echter de vraag of het werkt indien de rapporteur geen inhoudelijke taak krijgt. Dit probleem zal moeten worden uitgediept als wij hiermee gaan experimenteren.

De heer **Timmermans** (PvdA): Iedere dag dat ik niet door de Volkskrant wordt gebeld, is een verloren dag. Het criterium is echter dat je iemand een klus geeft, terwijl hij bij zijn gesprekspartners niet kan aangeven namens wie hij die klus uitvoert. De relevantie van zo'n persoon is dan nihil. Volgens mij heeft het weinig zin om iemand te belasten met "brandpreventie", het alerteren van collega's als iets misgaat.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Die analyse deel ik. Vanuit onze Europese ervaring is het gemakkelijk om een voorstel te doen over de invulling van het rapporteurschap. De vakcommissies moeten het echter uitvoeren. Daarom is het belangrijk dat zij het voorstel begrijpen, steunen en ermee aan de slag gaan. Wellicht kunnen wij beide modellen uitproberen. Laten wij echter een eerste stap zetten. Op basis van de ervaringen die wij daarmee opdoen, kan worden bepaald wat wel en niet werkt in de Nederlandse context.

De heer **Van Baalen** (VVD): Het lijkt mij beter om eerst van het voorstel van commissie-Van Dijk – dat nog in de Kamer moet worden besproken – een succes te maken, opdat op een aantal gebieden de subsidiariteitstoets wordt ingevoerd. Als dat slaagt, en als wij onze vakcollega's meekrijgen om actief dat proces in te gaan, moeten wij misschien een vervolgstap maken. Als wij naast de "procedure-Van Dijk" op het gebied van subsidiariteit een of meer rapporteurschappen invoeren, denk ik dat de Kamer zichzelf overeet. Ik zou dat pas doen als "Van Dijk" slaagt.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik heb misschien een beetje meer ambitie dan u. Ik denk dat wij beide dingen moeten doen. Vanzelfsprekend moet de procedure rond de subsidiariteitstoets goed worden uitgevoerd, maar als wij dat doen, komen wij ook met voorstellen waarmee wij proberen te voorkomen dat Europa zich ermee bemoeit. De kwestie van de rapporteurs heeft betrekking op zaken waarvan wij vinden dat Europa zich ermee mag en moet bemoeien. De Tweede Kamer moet echter meer de vinger aan de pols houden dan tot nu toe is gebeurd. De rapporteurs zijn er dus voor andere trajecten en voor een ander soort voorstellen.

De heer **Van Baalen** (VVD): Ambitieuw zijn kan ook betekenen dat je je beperkt; ik sprak al over de Kamer die zich overeet door de rapporteurschappen. Een rapporteur kan een ambtenaar zijn die nog eens in kaart brengt wat er speelt, zodat wij actie kunnen ondernemen. In dat geval is het iemand die ons faciliteert. Het kan ook zijn dat de rapporteur een meerderheid in de Kamer moet opbouwen. Dat trachten wij op dit moment als woordvoerders te doen. Komt de rapporteur daarmee niet in de plaats van de diverse vakwoordvoerders?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik deel de analyse van de heer Van Baalen, en ik denk dat de ambtelijke functie door de ambtelijke staf zou moeten worden uitgevoerd. Ik denk daarbij aan het alerteren van de Kamerleden. Dit gebeurt natuurlijk al steeds meer, in overleg met de

vaste commissie. Het rapporteurschap zoals ik het zie, betreft de tweede variant die de heer Van Baalen noemt. Het is dan iemand die op zoek gaat naar een Kamermeerderheid en die gemandateerd is om de zaak meer in detail te volgen en de discussie aan te gaan met alle betrokkenen. Betrokkene moet wel ervoor zorgen om daarvoor draagvlak te behouden. Als bijvoorbeeld de heer Van Bommel zich met de interne postmarkt gaat bezighouden om maar wat te noemen, is de kans dat hij de VVD meekrijgt...

De heer **Van Baalen** (VVD): Ik acht die kans zeer beperkt!

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Precies, dat bedoel ik. Het zal toch wat meer een "main-streamrapporteur" moeten zijn op bepaalde punten. Ik sluit mij aan bij de collega's die over de subsidiariteitstoets hebben gezegd dat het vooral iets politieks is. Het was interessant om in de notitie van de SGP en de ChristenUnie te lezen dat zij gendergelijkheid absoluut iets vinden voor subsidiariteit, want daarmee moet Europa zich zeker niet bemoeien. Dat illustreert perfect waar wij het over hebben. Het werkprogramma is wat mager, in die zin dat de link tussen de beleidslijnen en de daaruit voortvloeiende activiteiten en de prioritaire acties voor het jaar 2006 wat onduidelijk is. Zo is het bijvoorbeeld niet helemaal helder waarom ervoor gekozen is om in te zetten op het verbeteren van het concurrentievermogen van de sleutelsectoren automobieliindustrie, defensie en elektronische diensten, gelet op de wat bredere analyse van de Commissie. Misschien moeten wij de Commissie een kleine cursus VBTB geven op dat aspect. In het werkprogramma is een onderdeel opgenomen over betere regelgeving, de impact assessments en de evaluaties. Het is natuurlijk wel belangrijk dat er geëvalueerd wordt, maar nog belangrijker is het dat vervolgens gevolg wordt gegeven aan het evaluatieresultaat. Als een programma of een richtlijn niet blijkt te werken, moet deze worden afgeschaft. Daarom is de D66-fractie voorstander van het opnemen van horizonclausules bij de nieuwe Europese programma's. De heer Van Baalen wil een langere periode dan de vijf jaar die D66 had voorzien. Wellicht moeten wij wat ruimte geven om, afhankelijk van de wetgeving, de horizonbepaling voor vijf, tien of vijftien jaar in te voeren; als hij er maar in komt. Voor D66 is dat het belangrijkste: er moet een "cut-off point" zijn. Dan ga ik nog even kort in op de concrete voorstellen waarop wij naar onze mening beter moeten letten in het kader van de subsidiariteitstoets. Onder het puntje welvaart denk ik met name aan de belastingvraagstukken. Dat is natuurlijk toch vooral een nationale aangelegenheid, totdat wij overgaan naar een volwassen systeem van Europese belastingheffing. Daarmee zouden wij ook af zijn van het bekende gevecht rondom de financiële perspectieven. Ik neem aan dat de staatssecretaris het na 16 december zo gehad zal hebben dat hij ook dat voorstel van de D66-fractie zal steunen, maar ik begrijp dat dit nu nog niet aan de orde is.

De heer **Van Baalen** (VVD): Bedoelt mevrouw Van der Laan dat je de D66-lijn pas kiest als je het helemaal gehad hebt met een onderwerp? Dat lijkt mij toch weinig ambitieus.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Kijk, D66 is haar tijd altijd ver vooruit. Soms hebben mensen gewoon wat meer tijd nodig om in te zien dat wij gelijk hadden. Ik denk dat het hier wat langzamer zal gebeuren, maar ik ben zeer optimistisch. Ooit krijg ik gelijk, al krijg ik dat liever vroeg dan laat.

Wat de solidariteit betreft, gaat het op het gebied van het milieu de goede kant op. Op het gebied van sociale zaken daarentegen zien wij de vormgeving van sociale zekerheidsstelsels en nationale overlegstructuren toch als zaken waarbij je vertrouwen moet hebben in de moderniseringskracht van de afzonderlijke lidstaten. Dat is geen gebied waarop je een Europees gedreven systeem moet hebben. Ik sluit mij aan bij de vragen die gesteld zijn over het alcoholbeleid. Dat viel ons ook op. Speciale aandacht zouden wij graag willen vragen voor het "Green paper on drugs and civil society". Dat betreft natuurlijk een onderwerp waarop Nederland een ander beleid heeft dan andere lidstaten, net zoals met euthanasie. Daar is speciale waakzaamheid geboden. Ik zie dat mijn tijd op is, dus dan laat ik het hierbij.

Staatssecretaris **Nicolaï**: Voorzitter. Ik dank de Kamerleden voor hun opmerkingen en vragen in eerste termijn. Het is goed om deze gelegenheid te hebben, goed om elkaar te spreken en goed om op deze manier de inhoudelijke plannen aan de orde te hebben die er zijn in Brussel en bij de Europese Commissie. Het is absoluut niet aan een vertegenwoordiger van de regering om zich in dezelfde geest kritisch uit te laten over niet aanwezige fracties zoals de heer Van Baalen dat deed. Laat ik positief formuleren dat ik mij zeer verheug op gelegenheden om ook met meer eurokritische fracties de degens te kruisen over inhoudelijke plannen die er bestaan. Dit overleg is ook goed omdat wij op deze manier bijtijds – dat woord is vaak gevallen, want op tijd is te laat, zoals ook de heer Van Baalen geciteerd werd – plannen en voornemens van de Europese Commissie in de Kamer aan de orde kunnen hebben. Dat is om veel redenen goed, maar ook om de reden die de Kamer zelf heeft aangegeven, namelijk het belang om al eerder de vinger te kunnen afsteken als de subsidiariteit of de proportionaliteit in het geding zou kunnen zijn bij voornemens van de Europese Commissie. Met name de heer Van Dijk verwees naar plannen die er gemaakt worden in COSAC, in samenwerkingsverbanden tussen de verschillende parlementen van de lidstaten van de EU. De fungerende voorzitter van de Tweede Kamer vertrad de Kamer bij de subsidiariteitsconferentie die wij georganiseerd hebben over deze onderwerpen. Ook dan is het goed om in een vroeg stadium al enige selectie te kunnen maken. Als de regering daar ook weer de Kamer bij kan helpen, dan graag.

Een enkele opmerking vooraf. Voordat ik op de specifieke vragen inga, moeten wij ons realiseren dat het nu voorliggende wetgevend en werkprogramma van de Commissie een heleboel uiteenlopende zaken bevat. Het gaat zowel om beleidsvoornemens in de vorm van mededelingen, om de voorbereiding van wetgeving in de vorm van wit- of groenboeken, om nieuwe wetgeving in de vorm van nieuwe richtlijnen en verordeningen, om aanpassingen van bestaande wetgeving, om aanbevelingen van de Commissie en ook om andersoortige, niet-wetgevende acties. Het betreft dus een breed scala. Dat is veel, maar er staat ook een aantal dingen niet in en daar is begrijpelijkerwijs op gewezen. Hoeveel zicht

hebben wij nu in dit werkprogramma op wat er allemaal loopt van vorige jaren? Ik kom daar zo nog op terug, maar een aantal dingen staat er niet of nauwelijks in, omdat het geen nieuwe plannen zijn.

Wij hebben geprobeerd – ik dank voor de waarderende woorden daarover – om te inventariseren wat volgens de Nederlandse regering de belangrijkste gebieden voor Nederland zijn, waar Nederland in welk opzicht dan ook de grootste gevolgen zou kunnen ondervinden en waar in het bijzonder de subsidiariteit en de proportionaliteit aan de orde zijn. U hebt mij gevraagd om voor twee onderscheiden categorieën te kiezen. Dat lijkt mij ook verhelderend, maar ik benadruk dat die elkaar behoorlijk overlappen. Zo zitten er in de eerste categorie voorstellen die voor Nederland van belang zijn, maar waarin de subsidiariteit en de proportionaliteit een belangrijke rol spelen. Het onderscheid is dus niet zwart-wit. Bovendien is dit natuurlijk een voorlopig oordeel, aangezien er het komende jaar veel verandert. Uiteraard houden de regering en zeker ook de Kamer bij de ontwikkelingen de vinger aan de pols. Dat kan een verschuiving veroorzaken. In algemene zin kan de Nederlandse regering zich goed vinden in de richting, de prioriteiten en de accenten die de Commissie in dit jaarprogramma heeft gelegd. Dit herhaal ik graag. Mij lijkt dat de Commissie de hoofdpunten goed heeft geselecteerd. Het zijn ook goede aanknopingspunten. Zij zijn bovendien in goede volgorde aangehaald: welvaart, solidariteit, veiligheid en de rol van Europa in de wereld.

De Commissie geeft niet alleen van ambitie blijk, maar ook van enige zelfreflectie en, zo nodig, zelfkritiek. Beter regelgeving neemt een prominente plek in het programma in, hetgeen concreet tot minder wetsvoorstellen dan vorig jaar leidt. Dat is op zichzelf een goed teken, al hangt het uiteraard af van de kwaliteit ervan. Toch is dit geen toeval; dit duidt erop dat de Commissie kritisch naar zichzelf kan kijken.

Vooral de heer Van Dijk, maar ook de heer Van Baalen merkten op dat hij voor subsidiariteit was. Zij vroegen zich wel af wat de regering er precies onder verstonde en zeiden wat hun interpretatie ervan was. In de Verdragtekst staat zeer helder geformuleerd dat subsidiariteit inhoudt dat je op Europees niveau niet meer regelt dan nodig. Het belangrijkste voor iedereen is uiteraard dat een probleem grensoverschrijdend moet worden aangepakt als de aard ervan grensoverschrijdend is. Dat kan zich op alle terreinen voordoen. Een tweede overweging is minder evident of zwart-wit, namelijk het belang en de effectiviteit van optreden überhaupt. Als de doelstellingen van Europa in Nederland worden gerealiseerd via samenwerking, dan moet dat gebeuren. Als je dingen met zijn allen beter kunt aanpakken dan alleen, moet je dat doen. Dat heeft met schaalgroottes te maken. Bepaalde dingen kan Nederland in zijn eentje steeds minder effectief aanpakken, zoals bepaalde vormen van criminaliteit. Voor het handhaven van de veiligheid in buurten heeft Nederland de hulp van Brussel niet nodig. De macht van Nederland op het vlak van de bestrijding van georganiseerde criminaliteit en terrorisme neemt daarentegen af. Daarom moet Nederland Europees aan de slag, of Nederland wil of niet. Ik zou trouwens niet weten waarom niet. Dit is in ieder geval de grote lijn. De ministerraad gaat opnieuw na of kan worden geconcretiseerd hoe er in bepaalde gevallen het best kan worden getoetst. Voor medio volgend jaar, dus voor het einde van de reflectieperiode, zal de regering de Kamer nadere

informatie kunnen geven over hoe een en ander concreter kan worden geoperationaliseerd en georganiseerd.

De heer Van Dijk en de heer Van Baalen vroegen wat de regering doet als het Nederlands parlement nee tegen iets zegt omdat dat in zijn ogen niet aan de subsidiariteitscriteria voldoet. Ik kan moeilijk zeggen dat de regering het parlement altijd volgt, maar de regering is altijd wel zeer genegen tot het volgen van het parlement. De Nederlandse regering hecht niet alleen aan subsidiariteit, maar wil ook dat parlementen hun verantwoordelijkheden op dat vlak nemen. Daarom neemt de regering het waarschijnlijk extra serieus als het nationale parlement de nationale regering verzoekt om ergens iets mee te doen. Dan zal de Nederlandse regering de Raad meedelen dat de Nederlandse regering of ten minste het Nederlands parlement vindt dat iets niet aan de eisen van subsidiariteit voldoet.

De heer **Van Baalen** (VVD): Voorzitter. De Kamer kan zich uitspreken tegen een wetgevingsinitiatief van de Commissie omdat zij acht dat dit niet op haar terrein ligt, maar op dat van de nationale regeringen. Het is dan van belang dat de regering niet de tunnel in rijdt, door te zeggen dat zij zal proberen de maatregel een stukje, een beetje of misschien wat af te zwakken. Het is dan van groot belang dat de regering de Kamer volgt. Er kunnen natuurlijk uitzonderingen zijn, maar haar algemene lijn zal toch moeten zijn dat zij onze lijn, als die via een meerderheid tot stand is gekomen, tot de hare maakt.

Staatssecretaris **Nicolai**: In algemene zin probeerde ik dit te zeggen, maar misschien deed ik het net niet scherp genoeg. Vandaar dan, dat de heer Van Baalen zijn vraag stelt. Wat mij betreft, is wat hij omschrijft de houding van de Nederlandse regering, in het algemeen en in het bijzonder hier. Ik kom daarmee op de door de heer Timmermans gestelde vragen. Soms is er besluitvorming bij meerderheid, soms bij unanimititeit. In het geval van unanimititeit kan Nederland een voorstel gewoon tegenhouden, als het parlement daarop staat en de regering dat volgt. In veel gevallen gaat het om besluitvorming bij meerderheid. Daar zijn terecht ook vragen over gesteld. Als zonder het nieuwe verdrag meer parlementen op een enigszins vergelijkbare manier de vinger opsteken, om te zeggen dat een bepaalde zaak niet een zaak van Brussel is, wat doen wij dan? Ik weet niet of de interrupties die men nu wil plaatsen daarover gaan.

De heer **Timmermans** (PvdA): Ik wil nog reageren op de interruptie van de heer Van Baalen. De vraag zou hier eigenlijk niet aan de orde moeten zijn. Als de Kamer een uitspraak doet, mogen wij ervan uitgaan dat het kabinet daarna handelt. De Kamer maakt het er natuurlijk zelf naar. Als wij een uitspraak doen over de hervorming van het landbouwbeleid, het kabinet gewoon heel iets anders doet en vervolgens de meerderheid van de Kamer accepteert dat het kabinet niet handelt naar de Kameruitspraak, dan zet de Kamer zichzelf te kakken. Dat kan men dan moeilijk het kabinet verwijten.

De heer **Van Baalen** (VVD): De heer Timmermans kijkt naar mij. Ik neem aan dat hij dit tegen mij had willen zeggen en niet tegen de staatssecretaris, die overigens misschien namens mij kan reageren.

De fractie van de VVD houdt vast aan het tweesporenbeleid, dat is vastgelegd in het algemeen overleg dat een aantal maanden geleden is gevoerd. Een aantal zaken, dat nu niet onder het landbouwplafond valt, zou eronder kunnen worden gebracht. Voorts kan worden meegeewerkt aan en kunnen wellicht ook initiatieven genomen worden over de verlaging van het landbouwbudget als geheel.

De heer **Timmermans** (PvdA): Het was maar een voorbeeld. Als de minister van LNV in de krant zegt dat hij het gewoon niet doet, accepteert de Kamer dat kennelijk. Zo schijnt het te werken in de coalitie. De vraag aan de staatssecretaris is heel duidelijk. Als de Kamer zegt dat het voorstel niet voldoet aan de regels van de subsidiariteit, zal de Nederlandse vertegenwoordiger in de Raad, de werkgroep van de Raad of wie dan ook moeten voorstellen om het voorstel niet langer te behandelen, omdat het niet voldoet aan de subsidiariteitsvereisten.

Staatssecretaris **Nicolai**: Ik ben blij met dit algehele, geheel gerechtvaardigde, vertrouwen in de manier waarop de regering zich op de Kamer richt. Ik heb er zelf nog een schepje bovenop gedaan. Wij zijn in dit geval nog extra benieuwd en nemen het probleem zo mogelijk nog extra serieus als de subsidiariteit en de positie van de Tweede Kamer ermee zijn gemoeid. Ik laat mij niet verleiden om hier uit te leggen hoezeer wij in de geest van de motie-Timmermans/Van Baalen ons beleid ten aanzien van de financiële perspectieven in de landbouw voeren.

De heer **Van Dijk** (CDA): Ten aanzien van wetgevende voorstellen lijkt het mij vrij helder. Wanneer het parlement een mening uitspreekt, zal de regering die volgen. Hoe zit dat echter bij groen- en witboeken, die over het algemeen veel vroeger in het traject komen? Willen wij voorkomen dat daar in de toekomst het een en ander gebeurt, dan is het verstandig dat wij heel helder aangeven dat wij er helemaal geen behoefte aan hebben. Ik ken het voorstel nog niet helemaal, maar ik zet bijvoorbeeld ernstig vraagtekens bij het groenboek over arbeidsrecht. Moet dat op Europees niveau worden behandeld?

Staatssecretaris **Nicolai**: De heer Van Dijk heeft helemaal gelijk. Ik kom zo nog wel terug met enkele andere opmerkingen in deze geest. De kern van deze opmerking is dat wij vaker eerder en duidelijker onze vinger moeten opsteken. Ik ben het er helemaal mee eens dat dit ook geldt voor groen- en witboeken. Er is vaak geen besluitvorming met unanimititeit, maar je kunt je punt wel heel duidelijk maken. Dit is een oproep aan de regering, en naar ik van de heer Van Dijk begrijp ook aan de Kamer, om de mogelijkheid vaker en duidelijker te gebruiken.

Dit brengt mij op een vraag van de heren Timmermans en Van Baalen. Als niet alleen het Nederlandse parlement "nee" zegt, maar er, zoals wij dat in ons nieuwe verdrag noemen, in afstemming met andere parlementen een gele kaart wordt opgestoken, wat zal de regering dan doen? De heer Van Baalen vroeg of wij die procedure met een gele kaart bij het beoordelen van de subsidiariteitscriteria al kunnen invoeren of dat wij althans bereid zijn om in die geest te handelen. De heer Van Baalen

heeft zelfs twee vragen gesteld. Een vraag was of het eventueel mogelijk is om die clausule al in te voeren of informeel in die geest te handelen. Hij doelde daarmee op de procedure van de gele kaart en de subsidiariteit. Wij zijn niet bereid om nu één onderdeel van het weggestemde grondwettelijk verdrag op te voeren met als doel om dat desondanks door te voeren. Wij geven immers geen goed signaal af als wij nu "pick and choose" een aantal elementen aan onze collega's voorleggen. Dat lijkt ons vooral niet goed omdat de Kamer ons oproept om aan al die collega's duidelijk te maken dat dit verdrag in Nederland niet nogmaals, al dan niet met een nieuwe strik, aan de bevolking en/of aan het parlement kan worden voorgelegd. Ik hoop dat de Kamer daarvoor begrip kan opbrengen. Dat neemt niet weg dat al kan worden gehandeld in de geest van een aantal verbeteringen dat breed wordt ondersteund. Wij moeten wel serieus omgaan met suggesties en voorstellen die in lijn zijn met het nieuwe verdrag.

De heer **Timmermans** (PvdA): Het grappige is dat een en ander niet in het verdrag staat. Dat maakt het nogal wat eenvoudiger. Het is niet nodig om dat verdrag opnieuw op de agenda te plaatsen. Het is een toevoeging aan het verdrag en alle parlementen zijn van mening dat die nuttig is. Naar mijn idee is het mogelijk om die regels in de praktijk toe te passen zonder opnieuw een discussie te voeren over het verdrag.

Staatssecretaris **Nicolaï**: Dat is in lijn met mijn betoog. Wij moeten niet uitgaan van de werkwijze pick and choose. Eerst dienen wij duidelijk te maken dat een verdragswijziging niet aan de orde is en dat het belangrijk is om over de inhoud en een betere werkwijze te spreken. Het is naar mijn idee echter niet nodig om datgene na te laten wat wij zonder dat verdrag kunnen doen. Als parlementen met goede voorstellen en acties komen, juich ik dat toe. Ik zal die goede voorstellen en acties serieus nemen.

De heer **Van Baalen** (VVD): Wij kunnen het subsidiariteitsprotocol onder het verdrag van Nice hangen, zonder dat te beschouwen als een onderdeel van het Europees grondwettelijk verdrag. Ook de grootste tegenstanders van dat verdrag zullen geen bezwaar maken als de nationale parlementen meer invloed krijgen.

Staatssecretaris **Nicolaï**: De ironie is dat met het nieuwe verdrag waarschijnlijk een deel van de zorgen van critici die hebben tegengestemd, zou zijn weggenomen. Ik blijf er beducht voor om in dit stadium formele wijzigingen voor te stellen, ook als dat door middel van een protocol gebeurt. Dat zal in ieder geval verwarrend zijn voor met name al die landen die nog niet kunnen accepteren dat het verdrag niet meer op tafel ligt. Daar heeft immers een ruime meerderheid vóór gestemd.

De heer **Van Baalen** (VVD): Begrijp ik het goed dat de staatssecretaris dit in principe geen slechte gedachte vindt, maar dat hij van mening is dat dit niet het juiste tijdstip is?

Staatssecretaris **Nicolaï**: Dat klinkt alsof het over een maand wel kan en dat is niet juist. Nu bevinden wij ons in de reflectieperiode die in ieder geval tot juni 2006 duurt. Er zijn mensen die ervoor pleiten om die periode

met een jaar te verlengen. Dat lijkt mij goed met het oog op het daadwerkelijk verbeteren van een aantal zaken. Ik ben er geen voorstander van om tijdens die reflectieperiode met formele wijzigingsvoorstellen te komen, al vind ik de gedachte sympathiek.

De heer Van Dijk en anderen hebben opnieuw gesproken over het belang van snellere en betere informatie. De heer Van Dijk heeft het kabinet gevraagd om met ideeën daarover te komen. Het kabinet doet wat het kan en is bereid om nog meer te doen. Ik sta open voor suggesties van de Kamer op dit punt. Wij werken in ieder geval aan het verbeteren van de BNC-fiches, opdat die meer aanspreken en duidelijker zijn. Wij bespreken nu het werkprogramma op hoofdlijnen, maar ik geloof dat er nog maar één commissie van de Kamer is die het voornemen heeft om het deel van het werkprogramma dat op haar terrein ligt, met de betrokken vakminister te bespreken. Nogmaals, ik treed niet in de procedures van de Kamer, maar ik zou het zeer toejuichen als dit vaker gebeurde. Ik zal mijn collega's ook zo nodig nog extra aanmoedigen om in deze geest te denken. Het voordeel is immers dat er dan in een veel eerder stadium een op het betrokken beleidsterrein gerichte discussie over een onderdeel van het werkprogramma op gang komt.

De heer **Van Dijk** (CDA): Volgens mij is dat het probleem niet, want dat zit in het vervolg. Als een voorstel formeel in de werkgroepen van de Raad besproken wordt, krijgen wij het pas weer te zien zodra het op een geannoteerde agenda van de Raad terechtkomt; wij zien dus niet wat er zich in de tussentijd precies ontwikkelt. Bovendien hebben wij geen volledig inzicht in wat er nu precies gebeurt met de regelgeving die al gepubliceerd is, waarover al onderhandeld wordt en waarover in sommige gevallen al eens in een formele vergadering van de Raad gesproken is. Mijn suggestie was, in ieder geval een bijlage in de Staat van de Unie op te nemen opdat wij precies weten wat er op dat moment gaande is en welke formele problemen er zijn. En volgens mij zouden wij via een bijlage bij de geannoteerde agenda informatie kunnen krijgen over wat er precies besproken wordt in de werkgroepen van de Raad.

Staatssecretaris **Nicolaï**: Ik had deze suggestie goed gehoord en ik wilde er al op reageren, want het gaat niet alleen om "eerder", maar ook om wat er zich gedurende de rit van de achtbaan afspeelt, om de tussenliggende stappen. Dit zou beter kunnen. En nogmaals, ik ben eigenlijk in voor alle verzoeken van de Kamer om de informatie aan haar te verbeteren. De Staat van de Unie is natuurlijk bedoeld om een overzicht te geven, maar als wij die informatie preciezer kunnen aangeven en aanvullen, moeten wij dat niet laten. Het klinkt altijd wat flauw als je iemand naar iets verwijst, maar wij moeten ook niet alles dubbelop doen. Er zijn goede websites van de Commissie waar precies is aangegeven in welk stadium van behandeling een plan verkeert. Ook op sites van het Europees Parlement is hierover handzame informatie te vinden. Een nuttige aanvulling zou wellicht zijn dat Kamer en/of regering grote en gevoelige dossiers selecteren waaromtrent een voortgangsmelding wordt verzorgd, want informatie heeft – ik zeg dit met alle respect voor de wens van de Kamer – een optimum, maximale informatie is niet het meest adequaat.

De heer **Van Dijk** (CDA): Ik denk dat wij daarmee voor

tussentijdse informatie over gevoelige dossiers wel uit de voeten zouden kunnen, maar ik beveel u toch aan om in ieder geval in de Staat van de Unie een overzicht te geven zoals dat van de implementatie van richtlijnen. Als u dat een keer per jaar doet, zijn wij in ieder geval op dat moment weer volledig up to date en kunnen wij onze collega's op de verschillende vakgebieden erop attenderen.

Staatssecretaris **Nicolaï**: Dit lijkt mij een goed idee.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik denk dat u met die informatie over gevoelige dossiers op het goede spoor zit, want het wordt voor ons politiek interessant als er dingen misgaan in een werkgroep van de Raad of als er een groot conflict ontstaat. Daar zijn dan ambtenaren bij, maar het is de vraag hoe de informatie daarover de Kamer kan bereiken. Omdat de staatssecretaris zich vandaag op dit punt zeer welwillend opstelt, doe ik opnieuw de suggestie om de Kamer wat vaker een update van de BNC-fiches te geven. Nu krijgen wij deze aan het begin van het traject, waarbij ze veelal heel neutraal worden gepresenteerd. Je hebt dan misschien zes maanden of een jaar later pas door dat het eigenlijk helemaal niet gaat om de hoofdlijnen, maar om twee kleinere puntjes die politiek ongelooflijk gevoelig blijken te zijn geworden. Is er dus geen mogelijkheid om de Kamer tussentijds als het ware nieuwe BNC-fiches over een oud voorstel te geven?

Staatssecretaris **Nicolaï**: Ook hiervoor geldt het adagium: meer informatie is niet altijd adequatere informatie. Als het goed is, komt dat in een scenario zoals mevrouw Van der Laan nu schetst bij raden terug. Bijna geen belangwekkend voorstel komt niet meerdere keren in een raad en dus ook in een geannoteerde agenda aan de Kamer. In een geval zoals mevrouw Van der Laan nu aangeeft, is het bijna uitgesloten dat het tussen wal en schip valt, omdat het bijna zeker is dat het een paar keer in de Kamer aan de orde komt via geannoteerde agenda's. Als daarbovenop de selectie van enkele naar het oordeel van de Kamer en/of de regering echt bijzondere en gevoelige dossiers komt, zou het een dekkend systeem kunnen zijn. Nogmaals, ik wil u alle informatie geven die u vraagt. Dat is trouwens onze grondwettelijke plicht, niet alleen mijn vriendelijkheid. Maar misschien is dat toch de beste methode.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Mijn ervaring is toch een andere. Natuurlijk komen dingen terug in raden, maar niet alles. Het is denkbaar dat het juist op de agenda van de Raad staat vanwege een punt waarover het niet zou moeten gaan voor Nederland of voor bepaalde Nederlandse partijen. Het is voor Kamerleden buitengewoon moeilijk om te weten waarop wij precies moeten letten, zelfs als wij alle 150 er actief mee aan de slag zouden gaan, want er zijn meer dan 300 raads werkgroepen. Daarom vraag ik hoe wij de signaalfunctie van de regering actiever kunnen oppakken.

Staatssecretaris **Nicolaï**: De vraag is mij duidelijk. Ik denk nog steeds dat het concentreren op bepaalde onderwerpen daarvoor de beste methode is. De Kamer heeft er niet veel aan, als wij voor de zekerheid een voortgangs-BNC op zo'n beetje alle enigszins gewichtige voorstellen sturen, omdat die ook op andere plekken aan

de orde zullen komen. Ik meen dat ik u beter kan informeren door de selectie- en de voortgangsberichten apart aan u te geven naast de andere procedures.

De heer **Timmermans** (PvdA): Als wij de heer Van Dijk volgen, dreigt volgens mij dood door informatie-overload. Daar ben ik niet voor. De voortgang bij de implementatie van richtlijnen is iets heel anders dan het volgen van wetgevingstrajecten voordat er besluiten zijn. Bij het volgen van de implementatie van richtlijnen kijken wij in de Kamer alleen of zij op tijd en goed worden omgezet in Nederlandse wetgeving. Dat zijn heel andere procedures; ik wil die niet met elkaar vermengen. Ik steun de staatssecretaris in zijn inzet om de highlights eruit te halen en daarop te focussen. Dat dwingt ons om ook zelf op zoek te gaan naar highlights. Als wij die aandragen, worden ze ook nader gevolgd. Dit lijkt mij een veel verstandigere benadering dan alles weer door de molen te halen, want dan wordt er niets meer goed bekeken. Daar moeten wij niet op uitkomen. Wij hebben wel een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het coachen van de Kamer en de vakcommissies om te zien in welk stadium voorstellen zich bevinden. Het gaat vaak niet mis omdat men niet ziet dat het belangrijk is, want dat ziet men nog wel. Wij denken dat er nog zo veel tijd is, maar dan zien wij dat wij er eigenlijk al zijn. Wij zullen allebei moeten kijken hoe wij kunnen aangeven wanneer iets dreigt een onherroepelijk besluit te worden of dreigt in een onherroepelijk stadium te komen. Dat is nu ook nog onvoldoende zichtbaar in de rapportage aan de Kamer.

Staatssecretaris **Nicolaï**: Dit is een behartigenswaardige opmerking, die gedeeltelijk ook een vraag is in lijn met hetgeen de heer Timmermans in eerste termijn heeft gesteld: regering, hoe doet u dat in uw aansturing en uw proactieve benadering; misschien hebben wij er ook wat aan. Wij zijn er zeer hard mee bezig. Hoe kan de regering intern scherper keuzen maken, eerder doorkrijgen en vervolgens haar tactiek en strategie richten: wat is van belang, waarop willen wij sturen en wat willen wij voorkomen en bevorderen? Wij hebben het behartigenswaardige advies van de commissie-Van Voorst gehad, dat ook aan de Kamer is gezonden. Ik zal dat nu niet uitvoerig met u bespreken; daar zal vast een andere gelegenheid voor zijn in samenhang met het advies van de Raad van State. Het komt precies neer op de zaken die u nu noemt, namelijk dat er eerder en proactiever moet worden geopereerd ten opzichte van Brussel. Er zal ook strategischer geopereerd moeten worden, dus niet van alles een beetje, maar duidelijke keuzes maken en daar je strategie op richten. Er moet ook politiek geopereerd worden. Dat heeft ook alles te maken met de rol van de Kamer en de betrokkenheid vanuit het parlement. Het kabinet is inmiddels begonnen om een aantal veranderingen door te voeren bij die elementen. Dat is voor een deel techniek die buiten het gezichtsveld van de Kamer dient te vallen. Het is mijn verantwoordelijkheid om alle raden te coördineren. Elke raad loopt via de ministerraad, maar wordt ook van tevoren voorbereid. Er bestond bij het kabinet bijvoorbeeld een neiging om een kwestie niet meer in de ministerraad te behandelen als men in staat was alle problemen rond zo'n kwestie op te lossen in de voorbereiding van de ministerraad. Dat had tot gevolg dat soms belangrijke politieke zaken niet expliciet in de ministerraad aan de orde kwamen

omdat zij van tevoren "te goed" waren gecoördineerd en geregeld. Nu is afgesproken dat de echt politieke zaken hoe dan ook in de ministerraad komen, al is er over zo'n kwestie al interdepartementaal overeenstemming. Ook bij de BNC, en soms zelf voordat er überhaupt een Commissievoorstel is, probeert het kabinet te analyseren of het onderwerp een kwestie is waar Nederland last van zou kunnen krijgen of baat bij zou kunnen hebben. Soms gaat het kabinet zelfs daarvoor al naar de ministerraad. Bovendien wordt er dan direct al een strategie bij geleverd, wat nog een extra accent legt. Hoe gaan wij deze kwestie met verschillende vakministers gezamenlijk aanpakken, welke fases zijn er te verwachten en hoe kunnen wij dat doen?

Ik noem één voorbeeld, dat ook genoemd werd door de heer Van Baalen in de rij van subsidiariteitskwesties. Hij heeft grote moeite met de maatregelen van Europa rond de luchtkwaliteit. Over dit onderwerp is in de Kamer gesproken, er is bezwaar bij een deel van de Kamer tegen de plannen die er in Brussel zijn, vooral vanwege de uitvoerbaarheid. Uitbreidingsplannen worden door de Raad van State afgekeurd omdat onvoldoende aan alle eisen van luchtkwaliteit voldaan kan worden. Die kwestie is een goed voorbeeld van een kwestie waar het kabinet nu, en ook al eerder, pro-actief en strategisch te werk moet gaan. Ook de Kamer moet dat overigens. Het is hier bovendien niet alleen een kwestie dat Europa zich met te veel bemoeit, maar tegelijkertijd bemoeit Europa zich met te weinig. Europa stelt strenge eisen waaraan wij in Nederland, gedeeltelijk door factoren waar wij niets aan kunnen doen, niet kunnen voldoen. Maar tegelijkertijd worden onvoldoende eisen gesteld aan de emissie, aan de bron, aan de voertuigen en de fabrieken. Doordat Europa van die laatste te weinig eist, loopt Nederland grote risico's bij het bouwen, met economische ontwikkelingen en bij infrastructuur. Dit is een voorbeeld waar er twee sporen moeten worden gevolgd. Enerzijds moet de uitvoering worden vergemakkelijkt, anderzijds moeten er scherpere eisen uit Brussel komen op het gebied van bronbeleid. Dat is ook een kwestie van subsidiariteit. Er wordt bij dit soort kwesties door het kabinet concreet en tactisch beleid ontwikkeld: wie ziet welke bewindspersoon, hoe verdelen wij het, voor welk stadium wordt welke stap genomen om dit bij te stellen? Er is de algemene opmerking gemaakt dat je strijd nodig hebt om interesse te wekken. Een van de nadelen van Europa zou zijn dat er onvoldoende strijd is. Tot op zekere hoogte heeft de heer Timmermans daar gelijk in, maar ik stel er een principiële opmerking tegenover. Wij zijn het erover eens dat als er één ding is dat helpt om Europa aansprekender te maken en Europa de plek te geven die het allang heeft, dan is het door Europa politieker te maken. Een heel algemeen debat dat wij nu voeren, is daar misschien niet de gelegenheid voor, maar ik was wel zeer verheugd dat op punten zoals het sociaal beleid en het belastingbeleid al heel snel politieke tegenstellingen ontstaan die dezelfde zijn als de nationale.

De heer Van Baalen en mevrouw Van der Laan benadrukten nog eens hoezeer al dit soort afwegingen politieke en geen juridische kwesties zijn. Ik onderstreep dat. Tijdens de conferentie over subsidiariteit zijn alle aspecten belicht. Dit was een van de belangrijke conclusies van deze dag. Tot en met het hof werd betoogd dat het vooral uiteindelijk een politieke wegging is of je vindt dat het meer Europees of meer nationaal geregeld moet

worden. Zie het alstublieft ook niet zwart-wit: doet Brussel het of doet Nederland het? Kijk ook naar hoe het wordt gedaan; de proportionaliteit is zeker niet minder belangrijk dan de subsidiariteit. Subsidiariteit betekent kritischer kijken naar wie wat doet. Het is niet synoniem met minder Europa.

De heer Van Dijk had het over een geheim werkprogramma. Hij vroeg zich althans af wat de status van een ander programma was. Voorzover ik het begrijp, doelt hij op het voorzittersprogramma. Daarin wordt meer gesproken over uitbreidingszaken dan in het programma van de Commissie, waarin daarover eigenlijk alleen procedurele opmerkingen worden gemaakt. Ik weet niet of dit het misverstand oplost.

De heer **Van Dijk** (CDA): Nee, absoluut niet. Ik heb hier een "indicative list of Commission actions expected to be adopted outside the Work program January 2006-December 2006". Die lijst telt 29 pagina's met allerlei voorstellen die niet in het werkprogramma zijn opgenomen, maar die wel heel concreet zijn. Ik wil weten wat de status van dit programma is en hoe wij hiermee moeten omgaan.

Staatssecretaris **Nicolaï**: Aangezien ik niet weet of ik nu hetzelfde stuk voor ogen heb als de heer Van Dijk, wil ik dit nog even nakijken. Ik weet niet of er nog een tweede termijn komt, maar anders vind ik wel een ander moment om hem dat nog even precies te laten weten. De woordvoerders hebben ook een aantal specifieke opmerkingen gemaakt over de dossiers die meer onder de noemer subsidiariteit/proportionaliteit vallen. Sommigen, zoals de heer Timmermans, sloten zich vrijwel geheel aan bij de inventarisatie die de regering heeft gemaakt. Een enkeling legde nog een accent waarin ik mij geheel kan vinden. Zo spraken de heren Van Dijk en Van Baalen over de hypotheeken. Ik ben het ermee eens dat op dat punt alertheid nodig is. Alertheid is ook nodig waar het gaat om subsidiariteit en proportionaliteit op het punt van drugs. De heer Van Dijk en mevrouw Van der Laan hebben hierover gesproken, alhoewel zij wellicht niet volstrekt dezelfde achterliggende overwegingen hadden. Zeker als er nog een ronde van consultatie van maatschappelijke organisaties volgt, hebben zij hier evenwel terecht de vinger op gelegd. Dat geldt ook voor een aantal zaken die de heer Van Baalen noemde, zoals de energievoorzieningszekerheid. Enerzijds was hij hier kritisch over, maar anderzijds was hij wel van mening dat hier in Europees verband strategisch over nagedacht moet worden. Dit is volgens mij een voorbeeld van een zaak waarin subsidiariteit niet leidt tot minder kwaliteit, maar tot een betere beoordeling van de vraag wat je waar moet doen. Ik denk dat het heel hard nodig is dat er meer Europees energiebeleid als strategisch concept ontwikkeld wordt. Dat wordt ook aan gewerkt; er komt een groenboek en er wordt bijvoorbeeld gesproken over kernenergie. De mix van energie die een lidstaat vervolgens wil, is echter geen zaak die verordonneerd moet worden vanuit Brussel. De heer Van Baalen heeft ook gevraagd of de regering al een standpunt heeft ingenomen over Macedonië. De Kamer krijgt het regeringsstandpunt hierover hopelijk morgen aan het einde van de dag. Het is in ieder geval de bedoeling dat de Kamer voor het algemeen overleg van woensdag ter voorbereiding van de Raad Algemene Zaken van volgende week weet waar de regering staat.

Voor zover ik het kan overzien, heb ik hiermee op alle vragen en opmerkingen gereageerd. Om bij de woorden van de heer Van Baalen aan te sluiten: ik denk dat wij met het werkprogramma een goede stap zetten op weg naar het Europa van de toegevoegde waarde.

De **voorzitter**: Ik heb begrepen dat een paar leden behoefte hebben aan een heel korte tweede termijn.

De heer **Van Dijk** (CDA): Voorzitter. Terwijl ambtenaren nog de titel aan het opnemen zijn van het document waarvan de status op dit moment niet helemaal helder is, dank ik de staatssecretaris voor zijn uitgebreide reactie op al onze vragen en opmerkingen. Ik wil een paar politieke conclusies trekken. Om te beginnen denk ik dat de personen die hier aanwezig zijn, het met elkaar eens zijn dat subsidiariteit een politiek vraagstuk is en niet iets wat je gewoon in een computer stopt met een voorstel, waarna je wel ziet wat er als eindresultaat uit komt. Dat het een politiek vraagstuk is, neemt niet weg dat je voor jezelf een aantal criteria kunt ontwikkelen op basis waarvan je kunt beoordelen of iets wel of niet voldoet aan de subsidiariteitstoets. Ik ben blij met de toezegging van de staatssecretaris dat hierover binnen de ministerraad discussie zal plaatsvinden en dat hij ons nog voor de zomer van het volgend jaar zal informeren over de criteria die het kabinet hanteert.

Ik wil er toch op aandringen dat wij een keer per jaar, bij voorkeur bij de behandeling van de Staat van de Unie, het genoemde overzicht krijgen. Ik ben het niet eens met de heer Timmermans, die vindt dat wij dan te veel informatie krijgen. Ik wil die informatie wel hebben, misschien nog niet eens zozeer voor onszelf, als wel voor alle vakcommissies, maatschappelijke organisaties en andere betrokkenen, zodat zij precies de stand van de Europese regelgeving op dat moment weten. Ik vind dat van belang omdat daardoor op een adequaat moment invloed kan worden uitgeoefend op hetgeen er ligt.

De heer **Timmermans** (PvdA): De vakwoordvoerder die zijn werk doet, kan op de site van zowel het Europees Parlement als van de Commissie precies achterhalen welk wetsvoorstel zich in welk stadium bevindt. Als hij of zij daarover vragen heeft, kunnen die aan het kabinet worden gesteld. Dan kan daar door het kabinet specifiek op worden ingezoomd.

Wat denkt de heer Van Dijk wat het kost om aan zijn verzoek te voldoen? Dat wil ik dan ook graag van de staatssecretaris weten. Hoeveel belastinggeld gaat in zo'n overzicht zitten? Volgens mij ga je ver voorbij het optimum aan informatievoorziening. Als de Kamer meer informatie wil, is het kabinet altijd geneigd om die informatie te leveren, maar dat gaat wel ten koste van andere activiteiten. Of er moet extra capaciteit voor worden ingehuurd. Ik vind dat aan de belastingbetaler niet uit te leggen.

De heer **Van Dijk** (CDA): Ik hoor nu voor het eerst van de PvdA dat de controlerende taak van de Kamer geen geld mag kosten. Mij lijkt het juist van groot belang dat wij die informatie wel krijgen. Als het goed is, hebben al die ambtenaren al helder op het netvlies hoe het er precies voorstaat. Zij dienen dan een keer per jaar een document aan te leveren waarvan wij veel profijt hebben.

De heer Timmermans zegt dat goede vakwoordvoerders al uit zichzelf op allerlei websites kijken. Ik stel voor om eens een enquête te houden om te achterhalen hoeveel vakwoordvoerders dit al doen. Kunnen wij hun niet beter een keer per jaar zo'n document aanleveren, zodat dit in de vakcommissies besproken kan worden?

De heer **Timmermans** (PvdA): Dit is om twee redenen apekool.

Die informatie is beschikbaar. Ging het om informatie die niet beschikbaar was, dan had de heer Van Dijk een punt. Het is apekool om te zeggen dat ik niet geïnformeerd wil worden om mijn taak uit te oefenen. Ik wil alleen niet dat er bovenop de informatie die er al is, een extra ronde wordt gedaan. Het is niet nodig om daar belastinggeld aan uit te geven.

Als een vakwoordvoerder die nu zijn werk niet doet, bij de Staat van de Unie een lijst krijgt met alle voorstellen, dan verdwijnt die lijst net zo gauw in de prullenbak. Dat verandert daar helemaal niks aan.

Laten wij de belastingbetaler niet opzadelen met onnodige extra kosten.

De heer **Van Dijk** (CDA): Kan de heer Timmermans mij dan bijvoorbeeld vertellen hoe de richtlijn over uitzendwerk ervoor staat en hoe de regering de problemen die er nu zijn apprecieert?

De **voorzitter**: Nee, dat gaat de heer Timmermans niet doen.

Mijnheer Van Dijk, u vervolgt uw tweede termijn.

De heer **Van Dijk** (CDA): Voorzitter. Als de subsidiariteitscommissie, het parlement, er straks bezwaar tegen heeft dat het voorstel op Europees niveau wordt besproken, zal het kabinet die mening dan ook met verve uitdragen in de raad en de raads werkgroepen? Dat is immers de enige manier waarop de mening van het Nederlandse parlement duidelijk kan worden gemaakt. Wij doen dat in de COSAC en de Europese Commissie, maar de staatssecretaris zal dat ook in de Europese Raad moeten doen. Wij gaan ervan uit dat dit de houding zal zijn van het kabinet.

De heer **Van Baalen** (VVD): Voorzitter. Het is van cruciaal belang dat de discussie over subsidiariteit leidt tot een andere werkwijze van de Kamer en haar commissies. Dat is geen technisch-juridische maar vooral een politieke activiteit. Ik ben blij dat de staatssecretaris heeft aangegeven dat wat hem betreft het woord van de Kamer staat. Dat betekent dat de regering, hoge uitzonderingen daargelaten, de visie van de Kamer zal volgen. Op die manier werkt de Kamer niet alleen ten eigen nutte, maar werkt zij ook aan de broodnodige veranderingen in Europa.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Voorzitter. Het meest ware woord is vandaag gesproken door de heer Timmermans: het is aan de Kamer zelf waar zij de grenzen legt. Het meest sprekende voorbeeld is natuurlijk de kwestie van de dataretentie. Een meerderheid van de Kamer vond dat minister Donner niet mocht instemmen met het raadsbesluit en dat het Europees Parlement ruim baan moest krijgen. Ondertussen zien wij dat de Raad de nodige druk uitoefent op het EP. Om die reden kunnen wij natuurlijk niet minister Donner naar huis sturen.

Veto's zijn kennelijk een illusie. De Kamer kan bij dit soort besluiten niet het kabinet wegsturen, maar het is wel haar enige machtsmiddel. Je komt dan weer uit op de oude discussie over federalisme; zorg ervoor dat in ieder geval iemand anders wel de macht heeft, in dit geval het Europees Parlement. Het is altijd mooi om te zien dat D66 gelijk heeft; nu komt het erop aan om ook nog gelijk te krijgen.
Voorzitter. Ik wil twee moties indienen. De eerste luidt als volgt:

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het van belang is dat de Kamer eerder en regelmatig toezicht houdt op nieuwe Europese regels en programma's;

overwegende dat door de Franse Assemblée Nationale met succes een rapporteur is ingesteld om de dienstenrichtlijn te volgen;

van menig dat de huidige mogelijkheid om binnen de Tweede Kamer rapporteurs in te stellen beter en vaker benut zou moeten worden;

verzoekt het Presidium, een plan uit te werken om een experiment voor het instellen van rapporteurs met betrekking tot Europese wet- en regelgeving mogelijk te maken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Van der Laan. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.
Zij krijgt nr. 404 (22112).

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Voorzitter. Ook over de horizonbepalingen wil ik een motie indienen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat een slagvaardig Europa betekent dat onnodige wet- en regelgeving wordt tegengegaan;

voorts overwegende dat Europese wet- en regelgeving veelal wordt ingevoerd zonder een periodieke evaluatie van de effectiviteit en blijvende noodzaak van die wet- en regelgeving;

van mening dat het daarom van belang is, zowel een reguliere evaluatie in te voeren als een horizonbepaling die, afhankelijk van het onderwerp van wetgeving, een ruime periode kan omvatten;

verzoekt de regering, de invoering van evaluatie- en

horizonbepalingen in Europees kader te bevorderen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Laan en Van Baalen. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.
Zij krijgt nr. 405 (22112).

Staatssecretaris **Nicolaï**: Voorzitter. Ik ben nog een antwoord schuldig aan de heer Van Dijk die in eerste termijn vroeg naar de status van het werkprogramma. Het is een intern uitvoeringsprogramma van de Commissie. Het zijn de plannen van de Commissie zelf ter uitvoering; deze betreffen niet de wetgevingsvoornemens zoals die in het programma staan dat hier officieel op de agenda staat. Iets politieker geformuleerd: het zou niet iets mogen, moeten of kunnen bevatten wat in strijd is met het programma dat wij hier vandaag in politieke zin bespreken.

De heer **Van Dijk** (CDA): Ik heb net ook even met uw ambtenaren gesproken.

Staatssecretaris **Nicolaï**: En wat zeiden zij tegen u?

De heer **Van Dijk** (CDA): Ik zit er toch wel een beetje mee. Er staan namelijk wel concrete voorstellen in over een "Council decision" omtrent het openen van onderhandelingen met Albanië. Dat vind ik toch wel vallen onder "wetgeving". Er staat ook het een en ander in over de onderhandelingen met Bulgarije. In dat licht geef ik u in overweging om nog eens goed te kijken naar wat er precies in staat. Wellicht kunt u schriftelijk terugkomen op de status van dit document; mij is die nog niet helemaal helder.

Staatssecretaris **Nicolaï**: De status is "intern programma van de Commissie". Ik volg u echter graag indien u mij oproept tot alertheid bij de uitvoeringsplannen. De opmerkingen over Albanië betreffen in feite het vermelden van de reguliere voortgangsrapportage; het gaat niet om nieuwe politieke uitspraken of voornemens die elders nog geen plek hebben. De oproep tot alertheid neem ik graag ter harte.

De heer Van Dijk heeft stilgestaan bij subsidiariteit en de discussie over de criteria in de ministerraad. In de ministerraad voeren wij een brede discussie die zich niet alleen richt op de criteria. Dat zou een puur juridische benadering zijn, terwijl het uiteindelijk gaat om de politieke invulling en een grotere alertheid op alle vakministeries. De heer Van Baalen heeft gezegd – ook anderen brengen dit regelmatig naar voren – dat wij zelf aan de wieg hebben gestaan van veel Brusselse regels. Wij waren de trotse vader als het kind er eenmaal was. De Vogel- en Habitatrichtlijn is daarvan een goed voorbeeld. Daarom moet binnen de vakministeries die proactieve, strategisch alerte houding worden bevorderd. Overigens gaat niet het ministerie van Buitenlandse Zaken of de coördinator dat allemaal doen. Wel kan dit vanuit een centrale plek worden gestimuleerd, zodat er op het juiste moment wordt afgestemd en een gemeenschappelijke strategie kan worden bedacht. In die geest past de subsidiariteitswaakhond, die ik in ieder geval op het ministerie van Buitenlandse Zaken wil aanstellen.

Deze waakhond moet iedereen bij de rijksoverheid "aanblaffen", zodat zij hun werk op dit punt beter doen. Ik kom bij het verzoek om een overzicht van de voortgang van wetgeving in het kader van de Staat van de Unie. Ik bevind mij in een lastige positie. Op zich doe ik graag wat de Kamer mij verzoekt, maar ik weet niet precies wat zij mij verzoekt. Twee belangrijke woordvoerders van belangrijke fracties vragen mij het tegenovergestelde. Wellicht is het goed als ik mij intern beraad en een suggestie doe voor een adequate invulling die tussen het zwart van de heer Van Dijk en het wit van de heer Timmermans in ligt. De Kamer kan vervolgens bezien of zij zich daarin kan vinden.

De motie van mevrouw Van der Laan over het aanstellen van een rapporteur is geen zaak van de regering. Ik zal daar toch een opmerking over maken, zonder dat ik de interne besluitvorming van de Kamer wil beïnvloeden. Indien wij allemaal vinden dat een politiekere weg nodig is om Europa beter te laten functioneren en beter wortel te laten schieten in Nederland waardoor de politieke tegenstellingen duidelijker worden, heeft dat gevolgen voor de afweging over het instellen van één gemeenschappelijke rapporteur voor het gehele parlement. In haar tweede motie vraagt mevrouw Van der Laan om het bevorderen van het invoeren van een evaluatie- en horizonbepaling in Europees verband. Ik heb het niet kunnen nakijken, maar ik meen dat dit al eerder is gevraagd. De Kamer weet dit soort zaken in het algemeen beter dan ik. Mijn procedurele vraag is dan ook: voegt dit iets toe aan en is het iets anders dan het verzoek dat eerder al bij de regering is neergelegd, volgens mij zelfs met een motie?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): De motie-Dittrich hierover die bij de behandeling van de Staat van de Unie is ingediend, heeft geen meerderheid gehaald omdat zij breder was geformuleerd. In mijn motie wordt gesteld dat de horizonbepaling langere termijnen kan hebben. Bij sommige wetgeving is het niet handig dat deze na drie jaar alweer afloopt. Er wordt dus ruimte gelaten voor de invulling van die horizonbepaling. Op dit punt ligt er dus nog geen Kameruitspraak.

Staatssecretaris **Nicolai**: De motie kan op twee manieren worden gelezen. Als de regering wordt verzocht om in het algemeen evaluatie en horizonbepaling in alle gevallen door te voeren, vind ik dat er teveel zaken over één kam worden geschoren. Als de motie het verzoek behelst om de mogelijkheden van invoering van evaluatie en horizonbepaling te onderzoeken, kan ik goed met deze motie leven, omdat dit principieel past in ons uitgangspunt dat regelgeving kritisch moet worden bezien en niet alles voor de eeuwigheid zomaar doorgaat.

De heer **Van Baalen** (VVD): De Europese Commissie heeft ook zelf al het idee gelanceerd om horizonbepaling in te voeren. Ik sluit aan bij de mening van collega Van der Laan dat de VVD-fractie eerder haar instemming niet kon geven aan de motie-Dittrich, omdat wij niet willen dat horizonbepalingen van een te korte termijn uitgaan. Er moet sprake zijn van ruimte. Volgens mij betekent dit dat u de vrijheid hebt om een en ander in Europees verband nader in te vullen. Als liberalen hechten wij er zowel aan dat wetgeving niet voor de eeuwigheid wordt

vastgesteld en niet in beton gegoten is, als aan rechtszekerheid.

Staatssecretaris **Nicolai**: Ik lees de motie zo dat het gaat om het verkennen van de mogelijkheden en om het stimuleren dat evaluatie of horizonbepaling vaker wordt doorgevoerd. Daarmee juich ik deze motie toe en neem ik haar over.

De heer Van Dijk vroeg opnieuw of de regering er met verve tegenaan zal gaan als de subsidiariteit echt wordt blootgelegd. Welnu, als wij ergens voor gaan, doen wij dat altijd met verve. Zeker de heer Van Dijk zal daarvan overtuigd zijn. Hij hoeft zich geen zorgen te maken. De grootste subsidiariteitswaakhond is misschien wel de Nederlandse Tweede Kamer.

Sluiting 14.55 uur.